

LENGYEL RÉKA

Dino Buzzati: *Betiltották* c. novellájának fordítása

Dino Buzzati (1906–1972) 1958-ban adta ki Sessanta racconti (Hatvan elbeszélés) c. kötetét. Az Era proibito (Betiltották) c. novella a Corriere della Sera 1955. december 4-i számában jelent meg először. Cselekménye egy olyan elképzelt társadalomban játszódik, ahol a kormányzat betiltotta a költészet művelését és olvasását abból a megfontolásból, amely szerint veszélyt jelent az emberek közérzetére. Egy nap azonban az így kialakított rend misztikus módon, természetfeletti erők közreműködésével megbomlik; ennek következményeit a szerző éppen csak sejteti, a tanulságot az olvasó maga vonhatja le.¹

Kulcsszavak: 20. századi olasz irodalom, fantasztikus novella, Dino Buzzati, *Sessanta racconti*, *Era proibito*, a költészet betiltása

Forrás

BUZZATI 1968 D. BUZZATI, *Sessanta racconti*, Milano, 1968, 455–461.

¹ Itt szeretném megköszönni VÍGH Éva és ERTL Péter segítségét.

Dino Buzzati: *Betiltották*

Amióta betiltották a költészetet, jóval egyszerűbb nálunk az élet. Már a múlté az érzés, ahogy a lélek kisimult, vagy kóros izgalom fogta el, már nem őrizgetjük a közösség érzületére oly ártalmas emlékeket. A teljesítmény, így van, az egyetlen dolog, ami igazán számít, és felfoghatatlan, hogyan hagyhatta az emberiség több ezer évig figyelmen kívül ezt az alapvető igazságot.

Az engedélyezett művek körében, mint tudjuk, megmaradt néhány, a nemzet érdekét szolgáló nagy vállalkozásokra lelkesítő himnusz, azok a himnuszok, amelyeket jól működő cenzúránk arra érdemesnek talált. De nevezhetjük-e őket költészetnek? Szerencsére nem. Ezek arra szolgálnak, hogy megerősítsék a dolgozó emberek lelkét anélkül, hogy megindítanák a képzelet bűnös kicsapongását. Hát lehet-e nálunk, csak hogy egy tipikus példát hozzunk, az úgynevezett szerelmi bánattól meggyötört szíveket találni? Elfogadható lenne-e, hogy a kézzelfogható tevékenységnek szentelt világunkban bárki is olyan szellemi elragadtatásba révedjen, amely – ahogyan azt mindenki elismerheti – nélkülöz bármilyen gyakorlati hasznot?

Egy ilyen nagy horderejű, áldásos változtatást természetesen nem lehetett volna törvénybe iktatni erős kormány nélkül. Az a kormány pedig, amelynek élén Nizzardi szenátor áll, éppen ilyen. Erős és demokratikus, ez nyilvánvaló. A demokrácia nem fél vasököllet lesújtani, ha szükséges, és ennek így kell lennie. Egészen pontosan, annak a törvénynek a leghevesebb támogatója, amely kiiktatta a költészetet, Walter Montichiari képviselő úr volt, a fejlesztésügyi miniszter. Ő valójában nem tett mást, mint hangot adott az ország kívánalmainak, egy igencsak kifinomult – ha szabad itt ezzel a kifejezéssel élni – demokratikus irányvonal szerint cselekedett. Az elmúlt években igen látványosan mutatkozott meg, mennyire szenved a népesség e kóros pszichés tünettől. Mindenképpen törvénybe kellett iktatni a határozottan korlátozó intézkedéseket, egyedül a társadalom jólétét szem előtt tartva.

Végére is kevés olyan törvény volt, amely ily észrevétlenül befolyásolta volna az egyszerű állampolgárok életét. Ki olvasott egyáltalán verseket? Vagy ki írt? A kifogásolt kötetek leselejtezése a köz- és a magán-

könyvtárakban bármiféle nehézség nélkül zajlott le, sőt: a műveletet egyfajta boldog izgalom légkörében bonyolították le, mintha csak végre kidobták volna a felesleges ballasztot. Termelni, építeni, egyre feljebb kanyarítani a statisztikák ívgörbéit, erősíteni az ipart, a kereskedelmet, tudományos kutatásokat végezni az ország hatékonyságának növelése érdekében, mind nagyobb energiát fektetni be (milyen szép kifejezés) a kereskedelem progresszív expanziójába, ez, ó, polgártársak, ez lehet az igazi költészet. Éljen a technika, a számítások, az áruforgalom konkrét adatai, tonnák, méterek, árfolyamok, a piaci értékek, józan realizmusa (az elengedhetetlenül szükséges) művészi megnyilatkozásoknak.

Walter Montichiari miniszter úr negyvenhat éves, viszonylag magas, összességében jó kiállítású férfi. Hallják, hogy nevet a szomszéd szobában? (Éppen azt mesélik neki, hogyan gúnyolták ki a parasztok Osvaldo Cahnt, az öreg költőt. „De én már nem is írok semmit”, kiabálta a szerencsétlen, „esküszöm, tizenöt éve nem írtam semmit. Gabonával kereskedem csak, ennyi.” „De annak idején sokat írtál, te disznó”, válaszolták neki, és beledobták, úgy, ahogy volt, felöltözve, a kalapjával és a botjával, a trágyagödörbe.) Hallják, hogy nevet a miniszter úr? Ó, ő magabiztos ember, két lábbal áll a földön, ezt biztosra vehetik. Egy olyasvalaki, mint ő, egyedül többet ér, mint száz olyan régifajta, puhány alak, akik az erkélykorlátnak dőlve csodálták a naplementét, és közben verseket szavaltak.

A miniszter úr körül egyébként is minden konkrét és pozitív tartalmú. S ő maga a legkevésbé sem műveletlen. Dolgozószobája falán ünnepeelt festők képei lógnak: meglehetősen elvont kompozíciók, amelyeken megpihen a szem anélkül, hogy felkavarnák az ember lelkét. Válogatott lemezgyűjteménye csalhatatlan, az igazi értékekre kihegyezett ízlésről árulkodik. No, ne várják, hogy megtalálják benne a Chopin-féle ömlengéseket, de ha van Hindemith, mi kellene még? Ami a könyvtárát illeti, elvont olvasmánynak ott vannak a tudományos és az ismeretterjesztő művek, de nem hiányoznak a szórakoztató olvasmányok sem a pihenés óráira: természetesen csupa olyan szerzőtől, akik olyannak ábrázolják az életet, amilyen, bármiféle hozzátoldás vagy kitaláció nélkül. Ha az ember elolvassa őket, hál' istennek nem fenyegeti a veszély, hogy azt érezze, megérintették a lelke legbelső zugait, vagyis azt a szégyenle-

tes dolgot, ami egykor elfogadott, sőt egyenesen áhított volt, bármilyen nehéz is ezt manapság elhinni.

A nevetése is igen szépen cseng a miniszter úrnak, jólesik hallani. Azt érezteti, hogy ő maga tökéletesen uralja a helyzetet, mindig optimista, és hisz a konstruktív ötletekben. De vajon valóban olyan nyugodt, amilyennek mutatja magát? Valóban biztos abban, hogy a nem kívánt jelenséget elpusztították?

Egy este, az otthoni vacsora után a miniszter épp egy emlékiratot tanulmányoz, amikor belép a felesége.

– Walter, tudod, hol lehet Giorgina?

– Nem, miért?

– Azt mondta, hogy megy és elkészíti a házi feladatát. De nincs a szobájában. Már szolongattam, de nem válaszol. Mindenütt kerestem, de nincs sehol.

– Biztos a kertben lesz.

– A kertben sincs.

– Talán elment valamelyik barátnőjével.

– Ilyenkor? Nem! A kabátja ott lóg az előszobában.

A nyugtalan szülők körülnéznek a házban. De a lányuk nincs sehol. Montichiari felmegy a padlásra, hogy utoljára azt is ellenőrizze.

Ott, a ferdén húzódó gerendák alatt nyugodt és rejtélyes árnyék vetül a használaton kívüli vagy elromlott, régi dolgok összevisszaságára. Az árnyék egy félhold alakú kis ablakból jön, ami a tetőre néz. Az ablak nyitva van. A hideg ellenére, a párkányt markolva, ott áll a kislány, lenyűgözve.

Mit csinál ott fent, egyedül? A minisztert kósza, rossz sejtetem szállja meg, amit hasztalan próbál elhessegetni. Figyeli a kislányt, aki nem veszi észre az apját, csak áll, egy milliméternyit sem mozdul: elmerülten, tágra nyílt szemekkel bámul kifelé, mintha valami csoda részese lenne.

– Giorgina!

A kislány megrezzen, és falfehér arccal hirtelen odafordul.

– Mit csinálsz itt?

A kislány hallgat.

– Mit csinálsz itt? Szólj meg!

– Semmit, hallgatóztam.

– Hallgatóztál? Mit hallgattál?

Giorgina nem felel, leszalad a lépcsőn, a hüppögése egyre távolabbról hallatszik.

A miniszter becsukja az ablakot, de mielőtt lefelé indulna, az a sejtelen arra készteti, hogy kipillantson. Mit figyelt annyira Giorgina? Vajon mit hallgatott?

Nos, az üres tetők, a csupasz fák és az úton lejjebb lévő gyárépületek hétköznapi látványán kívül nem látni mást, mint hogy ott virít, jelentéktelenül, a második negyed végén járó hold, ahogyan bevilágítja a várost, és a hatására megjelennek az ismerős fények, az éles árnyékok, áttetszővé válnak a felhők és a többi. És nem hallani semmit, csak a padlás elöregedett fájának recsegését meg az alig észlelhető, lélegzetvételhez hasonló hangot, amely ott lebeg a lassanként álomba merülő város felett, ahogyan az a napközbeni sürgés-forgás után ilyenkor elcsendesedik. A lehető legszokványosabb dolgok, bármilyen elképzelhető érdekesség nélkül. Vagy mégsem? (Hideg van, fagyos légáramlatok hatolnak át a padlón, a rések között.) Vagy talán éppen ott lent, a holdfénytől valami képpen megváltozott tetőkön (ha őszinte önmagához, nem tagadhatja le), éppen ott áll lesben a költészet, ez az ősi, romlott valami? És ha még nem is tudatosul bennük, talán megkísérti a gyerekeket is, anélkül, hogy korábban bárki beszélt volna róla nekik? És ugyanez ott lehet mindenütt a városban, mint valami terjedőfélben lévő összeesküvés? Hát sem a jogszabályok, sem a büntetések, sem az általános lejáratás nem elég ahhoz, hogy legyőzzék az átkozottat? Akkor hát minden, amit elért, hazugság lenne, az érzéketlenség álságos fitogtatása, megjátszott behódolás? És ő maga, Montichiari? Lehet, hogy rejtve még benne is ott parázslik ez az érzés?

Kis idővel később, a szalonban, Montichiari asszony így szól:

– Walter, nem érzed jól magad ma este? Elég sápadt vagy.

– Épp ellenkezőleg. Nagyon jól érzem magam. Most viszont egy rövid időre be kell mennem a minisztériumba.

– Ilyenkor? Még alig fejeztük be a vacsorát!

A miniszter nyugtalan. Egyedül lép ki a házból, de mielőtt beülne az autóba, egy pillanatra észreveszi, hogy szokatlanul erősen fénylik a hold, és alkalmi zavarodottságát teljességgel ennek tudja be. Negyed tizenegy van, a város a sok munka után végre elcsendesült. Úgy tűnik neki, hogy azon az estén mégis van valami furcsa a levegőben, mintha finoman dobognának az éjfélete árnyékok sarkaiban megülő, rejtőző lények; az őrszemek kikacsintának a házak kéményei, a fák törzse, a benzinkutak lezárt töltőautomatái mögül; mintha váratlanul, az éj leple alatt, kiszabadulnának a lázadó vágyak.

Ő maga, Montichiari, nem próbál nem tudomást venni az őt elfogó kellemetlen érzésről. Őt is megfürdeti a csillagos égboltról csendben lecsorgó fény, amely oly ellentétes a kormány irányelveivel. Kezével önkéntelenül a kabátját tisztítgatja, hogy eltávolítsa azt a megfoghatatlan ezüst pókhálót, amely mintha rétegesen tapadt volna rá.

Ekkor magához tért, beült az autóba, és a belvárosban, ahol az utcalámpák erős fénye látszólag elhalványította a holdfényt, már megkönynyebbülten hajtott. Bement a minisztériumba, felment a lépcsőn, átvágott a csendbe merült, hosszú folyosókon, és elindult az irodája felé. A lámpákat nem kapcsolta fel, de az ablakokon beáradtak azok a baljós fénysugarak. Csak egy ajtónál szűrődött ki lámpafény. A miniszter megállt. A talpig becsületes Carones professzor, a számok embere, az iroda osztályvezetője szobája volt az. Furcsa. A miniszter nagyon lassan kinyitotta az ajtót.

Carones neki háttal, az íróasztalánál ült, amire egy kis lámpa rajzolt fénykört, és töprengve, hosszú szüneteket tartva írt valamit. Olykor mé-lázva a szájához nyomta a töltőtoll végét, és mintegy ihletre várva oda-fordult az ablakhoz, ami egy nagy teraszra nyílt. A teraszt, elkerülhetetlenül, beragyogta a holdfény.

Montichiari azon az estén már másodszor lepett meg úgy valakit, hogy az éppen szokatlan, talán tiltott dolgokba volt elmerülve. És Carones soha nem maradt benn ilyen későig dolgozni.

A miniszter a szőnyegen zajtalanul Carones háta mögé lépett, és a vállai fölött átkukucskálva próbálta elolvasni, mi az a jelentés vagy feljegyzés, amit éppen ír. Ezt olvasta:

Ó, néma fény, te gyönyörűség,
sötét függönyéből
a fémműhelyeknek felemelkedsz,
tündérek lámpása, kőből való, mozdulatlan
tükör. Hogy rád találjunk, mily hosszú az út:
az élet! S itt most fáradtan
nézem, ahogy nyomorúságaink benned
visszatükröződnek, titkos és tiszta békéje
a teliholdnak, palotája
felséges szellemeknek...

Ekkor, mintegy a sors eszközeként, a miniszter rátette kezét Carones vállára:

- Ön ilyesmivel foglalatoskodik, professzor?
- A másik, megbénulva a hirtelen ijedségtől, felnyögött.
- Ön ilyesmivel foglalatoskodik?

De ebben a pillanatban megszólalt a telefon a szomszédos irodában, majd egy másik, távolabb, a folyosó végén, és egy harmadik, negyedik. Így az álomba merült épületben rejtélyes módon felébredt az élet, mint ha száz meg száz ember rejtőzött volna el a szekrényekben vagy a poros függönyök mögött egy jelre várva, lopakodó lépések hangja, innen is, onnan is zsibongás terjedt szét. Ezt különböző kiáltások, száraz utasítások, ajtócsapódások, járás-kelés, gyors léptek zaja és távoli puffanások követték.

Montichiari kinyitotta a terasz ajtaját és kilépett. A minisztérium épületét körülvevő kertben a lámpák, ki tudja, miért, nem égtek. Annál mozdulatlanabbnak és felkavaróbbnak látszott a hold fénye. A fehér utakon két-három férfi szaladt, kezükben lámpásokkal. Utána egy ifjú jelent meg lovon, nagy vörös köpenyben. Majd látszott, hogy az épület középső nagy balkonjának két oldalára egy-egy katona állt, a kezükben fénylő kardokat tartottak. A kardokat az ég felé emelték. Nem is kardok voltak, hanem trombiták. Hosszú, ezüstös, csodálatos harsanás áradt szét, amely egészen magas boltívet vont az embertömegek fölé.

Montichiarinak nem volt szüksége arra, hogy külön közöljék vele a hírt, így is megértette: kitört a forradalom, a minisztérium megbukott.